

El jaç de la llebre

(ALDC, VI, 1471. El jaç de la llebre)

Jaç i *covil* són els mots usats en català per al ‘lloc on acostuma a jeure la llebre’. *Jaç* (s. XV) deriva del llat. vg. *JACIUM, format sobre JACĒRE ‘jeure, estar estès’, amb pas de -CJ- a [s], com FACIES > *faç* (cf. oc. *jas*, *jatz*, fr. dial. *jas*, it. dial. *jazzo*, cors *ajaccio* ‘refugi’); var. [tʃ]as 89, 90, 149, 158, 159, 165, 167-169, 171, amb ensordiment de [dʒ]; der.: els dim. *jacet* 95, 105 i *jaceró* 81; [tʃ]aguil 106, de *JACĪLE, a través de *jaïl* (< *ja[z]il), ensordiment de [dʒ] i epèntesi de [g]; [tʃ]aïll 93, 99, per ensordiment de *jaïll* (var. *jeïll* 107, amb canvi de [a] > [e] per assimilació a les palatals), masculí de *jaïlla* < *JACĪLIA, que, amb tractament ioditzant, a través de *jeïa*, va donar *jeia* ‘manera de dormir’; *jaçana* 131, 136, der. de *jaç* o de *jaça* (< llat. vg. *JACIA, pl. de *JACIUM) amb el suf. de pertinença -ana (< -ANA). *Covil* prové de CŪBILE ‘jaç’, amb les var. *acovil* 116, 118, 130, 132, 160, 162, 181, 185, 187, amb pròtesi vocàlica presa probablement del verb *acovilar* 118 (ja en Ros, 1739), i *covill* 93, 100, 118, que podria deure la palatal a la concurrència de [tʃ]aïll (cf. port. *covil*, it. *covile*). El mot ha deixat der. en la toponímia, a voltes desfigurats, fins fora de l'àrea on avui es troba l'apel·latiu: *La Covil*, *Culsec* (< *Cuil Sec*), *Trescul* (< *Trescuil* < TRANS CUBILE), *Collric* (< *Coil ric*) (DECat).

Altres mots puntuals: *cado* 87 (< CĀVUM ‘buit’), propi de l'arag., com *camenya* 189, que és der. de *cama* (< CAMA ‘jaç, llit a terra’, d'origen probablement preromà); *niu* 19, 63, 155, 174 (< NĪDUS) i, amb consonant epitètica, *niuc* 7; *llit* 161, 170, de LĒCTU. Han sofert una extensió de significat cap a ‘jaç’: *mallada* 137, 152, der. de *mallà*, del llat. MACŪLAE ‘malles de xarxa’ “per l'ús de xarxes amb què tancaven el ramat que jeia a camp ras” (DECat; cf. cast. *majada* i la seva adaptació en val. mer. *maixà*); el mot és registrat per Mayans, 1787, Sanelo, 1802 i Pla, 1880. *Serrial* 177 és un col·lectiu de *serri* (cf. basc *zirri*), var. de *xerri*, d'origen preromà (“axerris o fems”, Torra, 1640), aplicat pròpiament als ‘excrements del bestiar de llana i cabrum’; [tʃ]oquer 163, 164, der. de *jóc* (< germ. JUK ‘jou, perxa’ > ‘jóc’ > ‘jaç’); *fallega* 174, d'ètim obscur, potser relacionat amb els mots hispànics *fóllega*, *fólliga*, *huéllega*, del baix llat. FŪLLARE ‘batanar’ encruat amb l'ar. FALL ‘residus d'una derrota’, i amb el suf. -aic (Corriente); l'alg. *esterrimenta* 85 és pres del sard *isterrimenta* “strato di paglia, di fieno”, der. de *isterrere* ‘estendre’ (< STERNERE).

Jaç, amb els seus der., és el vocable clarament predominant i genuí, com sembla genuí *covil*, si jutgem per la toponímia. *Jaç* és l'únic mot normatiu des del DOrt, 1917.

